

Юлія Томчаковська,
кандидат філологічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри іноземних мов,
Національний університет «Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0000-0003-0117-2704>
м. Одеса, Україна

Англомовний окультний дискурс: структурний аспект

The English occult discourse: structural aspect

Анотація. Стаття присвячена розгляду інституційних форм і типів англомовного окультного дискурсу та в окресленню шляхів їх подальшого дослідження. У роботі використано такі методи дослідження: компонентний аналіз, етимологічний аналіз, контекстуально-інтерпретаційний метод, лінгвокультурологічний аналіз. Стаття містить визначення терміна «дискурс», наводить основні підходи до його вивчення та типології, виокремлює та визначає поняття окультного дискурсу. Ключовими проблемами аналізу дискурсу залишаються структура та стратифікація дискурсу, встановлення його ознак, одиниць, категорій, типів, з'ясування способів організації різних дискурсивних інваріантів, що підкреслює актуальність статті. Замість загальноприйнятого типу інституційного дискурсу «містичний» вважаємо доцільний використання терміна «окультний дискурс» на позначення загального напрямку дискурсології, який вивчає особливості комунікації в різних містичних практиках, магії, астрології тощо, тобто всіх напрямів інституційної діяльності, які виходять за рамки науки та офіційної релігії. На основі результатів етимологічного та компонентного аналізів робимо висновок, що окультний дискурс містить такі основні жанрові різновиди, як астрологічний, магичний, алхімічний. Стосовно соціокультурних особливостей зазначимо, що функції зазначених видів дискурсу випливають із символічних та соціальних значень, що додаються до відповідних практик. Таким чином, надбання окультних наук є частиною загальної системи мислення, переконань у певному суспільстві, що дає змогу вивчити відповідний фрагмент англомовної картини світу в міфологічному та найвчому варіантах. Перспектива цього дослідження полягає в аналізі жанрових різновидів астрологічного, магичного та алхімічного дискурсів, а також у вивченні стратегій і тактик комунікації в межах кожного з них.

Ключові слова: дискурс, типологія, окультний, соціокультурні особливості, структура.

Summary. The article is dedicated to the consideration of institutional forms and types of the English occult discourse and to outlining the ways of their further research. The following research methods have been used in the work: componential analysis, etymological analysis, contextual-interpretative

method, linguo-cultural analysis. The article contains the definition of the term "discourse", presents the main approaches to its study and typology, identifies and defines the concept of occult discourse. The key problems of discourse analysis remain the structure and stratification of discourse, the establishment of its features, units, categories, types; highlighting the ways of organizing its invariants, which emphasizes the relevance of this article. Instead of the generally accepted type of institutional discourse "mystical", we consider it appropriate to use the term "occult discourse" to denote the general direction of discoursology, which studies the features of communication in various mystical practices like magic, astrology, etc., i.e. all areas of institutional activity beyond science and official religion. Basing on the results of etymological and componential analyses, we conclude that the occult discourse contains such basic genre varieties as astrological, magical and alchemical. Regarding socio-cultural features, we note that the function of these types of discourse stem from the symbolic and social meanings that are added to the relevant practices. Thus, the acquisition of occult sciences is part of the general system of thinking, beliefs in a particular society, which allows us to study the relevant fragment of the English worldview in mythological and naive versions. The perspective of this study is to analyze the genre varieties of astrological, magical and alchemical discourses, as well as to study the strategies and tactics of communication within each of them.

Key words: *discourse, typology, occult, sociocultural peculiarities, structure.*

Вступ. У сучасних гуманітарних науках термін *дискурс* вважається одним із найпопулярніших і широко вживаних. У різних парадигмах знання його використовують у різних значеннях та контекстах, часто позначаючи ним різні поняття. Лінгвістичне дослідження дискурсу пов'язане зі зміною наукової парадигми у філологічних студіях у другій половині ХХ століття, а саме з переходом від вивчення структурних аспектів мови до її функціонування. Історично дискурс розглядався з позиції формальної і функціональної лінгвістики, які згодом увійшли в системний підхід, започаткований у 70-ті – 80-ті роки минулого століття. На сучасному етапі вчені активно намагаються розмежувати поняття «текст» і «дискурс», пропонуючи різні опозиції (функціональність VS структурність, процес VS продукт, усне мовлення VS письмовий текст) [4, с. 12].

У сучасному мовознавстві дискурс трактується як спілкування людей із позицій їх належності до певної соціальної групи або стосовно тієї чи іншої типової мовленнєвої ситуації. Ця позиція відображена у визначенні Ф.С. Бацевича, який дефінує дискурс таким чином: «тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається в межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя»;

залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів» [1, с. 138].

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку дискурсології немає усталеної класифікації дискурсу, що зумовлено мінливістю соціальних умов спілкування. Проте вчені виокремлюють певні структурні та змістові типи. В.Б. Кашкін пропонує такі критерії для структурно-формальної типології дискурсу: *код* (вербальний/невербальний, змішаний, креолізований); *повідомлення* (усне/письмове, гібридне); *учасники дискурсу* (монолог, діалог, полілог); *спрямованість висловлювання* (від 1-ї, 2-ї, 3-ї особи). Вчений також пропонує структурно-змістову типологію дискурсу відповідно до референційного контексту, тобто соціальної сфери та позиції комуніканта щодо контекстної ситуації: *сфера дискурсивної діяльності* (інституційний, побутовий); *тема* (денотативна співвіднесеність); *тип тексту за способом викладення* (опис, розповідь, та ін.) [3, с. 20].

Останні дослідження сфер дискурсивної діяльності фокусують свою увагу на таких різновидах: політичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний та масово-інформаційний види інституційного дискурсу. На думку В.І. Карасика, інституційний дискурс історично мінливий: коли зникає суспільний інститут як особлива культурна система і, відповідно, розчиняється у близьких, суміжних видах дискурсу, то властивий зникаючому інституту дискурс постає як цілісний тип спілкування [2, с. 21].

О.О. Селіванова визначає такі основні завдання аналізу дискурсу на сучасному етапі: «дослідження соціальної, текстуальної та психологічної контекстуалізації дискурсу, його зразків і жанрів із певним набором змінних (соціальних норм, ролей, статусів комунікантів, їхніх конвенцій, стратегій, показників інтерактивності й ефективності спілкування); вивчення закономірностей досягнення комунікантами комунікативної кооперації або чинників породження комунікативного конфлікту, способів реалізації комунікативного суперництва; опис інституційних форм і типів дискурсів тощо. Ключовими проблемами аналізу дискурсу залишаються структура та стратифікація дискурсу, встановлення його ознак, одиниць, категорій, типів, з'ясування способів організації різних дискурсивних інваріантів, вироблення методів і процедур аналізу й опису дискурсів тощо» [5, с. 626–627].

Саме в межах одного із цих завдань виконане це дослідження, мета якого полягає в описі інституційних форм і типів англомовного окультного дискурсу та в окресленні шляхів їх подальшого дослідження.

Методологія та методи дослідження. У роботі використано комплексну методіку із залученням загальнонаукових методів (*описовий* метод застосовано для виявлення характерних ознак об'єкта дослідження, методи *аналізу* і *синтезу* – для формування узагальнених уявлень про природу англомовного окультного дискурсу) та спеціальних лінгвістичних методів (застосовано елементи *компонентного* аналізу, які уможливили визначення семантичних особливостей ключових номінантів дискурсу; *етимологічний* аналіз дав змогу прослідкувати історичний розвиток ключових англомовних номінацій окультного дискурсу; *контекстуально-інтерпретаційний* аналіз дав змогу ідентифікувати і пояснити смислову динаміку різних видів окультного дискурсу, *лінгвокультурологічний* аналіз прислужився в ідентифікації та поясненні характерних рис англомовного окультного дискурсу).

Виклад основного матеріалу дослідження. У наведеному переліку різновидів інституційного дискурсу (політичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний та ін.) децю не виправданим, на нашу думку, є термін «містичний» дискурс. Розглянемо словникову дефініцію прикметника «містичний»: «від містика – релігійно-ідеалістичні погляди, що визнають існування надприродних сил і можливість спілкування з ними людини» [6].

Отже, робимо висновок, що містичний дискурс має спільні риси з релігійним дискурсом та протиставляється науковому за своєю суттю. Наведемо словникову дефініцію англомовного відповідника: «*mystical – having a spiritual meaning or reality that is neither apparent to the senses nor obvious to the intelligence*» [8]. Вона не містить семи «релігійний, пов'язаний із віруваннями», але також підкреслює неочевидність, незрозумілість того, що вважається містичним.

З огляду на вищевказане, видається логічним використання терміна «*окультний дискурс*» на позначення загального напрямку дискурсології, який вивчає особливості комунікації в різних містичних практиках, магії, астрології тощо, тобто всіх напрямів інституційної діяльності, які виходять за рамки науки та офіційної релігії.

Розглянемо, насамперед, історичний розвиток відповідної англомовної номінації. Ця лексична одиниця вперше зафіксована в англійській мові у 1870 році та позначала доктрини, принципи та практики окультних наук: «*occultism (n.) “the doctrine, principles, or practices of occult sciences,” 1870, from occult + -ism. Related: Occultist*» [10].

Словникова стаття також містить ілюстрацію вживання цієї лексичної одиниці та роз'яснення, що вона позначає систему

псевдонаук, які потрібно відрізнити від донаукової магічної практики:

«Occultism, I should add, is to be distinguished from the primitive magic described by anthropologists, which is prescientific, prephilosophical, and perhaps prereligious, whereas occultism is a pseudo-science or system of pseudo-sciences, often supported by an irrationalist philosophy, and always exploiting the disintegrated débris of preexisting religions» [10].

Таким чином, лексична одиниця *occultism* походить від прикметника *occult*, етимологія якого визначається таким чином: *«occult (adj.) 1530s, “secret, not divulged,” from French occulte and directly from Latin occultus “hidden, concealed, secret”, past participle of occultare “cover over, conceal”, from assimilated form of ob “over” (see ob-) + a verb related to celare “to hide” (from PIE root *kel- (1) “to cover, conceal, save”). Meaning “not apprehended by the mind, beyond the range of understanding” is from 1540s. The association with the supernatural sciences (magic, alchemy, astrology, etc.) dates from 1630s. A verb occult “to keep secret, conceal” (c. 1500, from Latin occultare) is obsolete»* [10].

Зазначений прикметник вперше зафіксований в англійській мові на початку XVI століття у значенні «секретний, не оприлюднений», до якої потрапив із латини через французьку мову зі значенням «прихований». Згодом лексична одиниця *occult* розвинула значення «непідвласний розуму», тоді як власне асоціація зі надприродними науками (магією, алхімією, астрологією тощо) з'явилася лише століття потому.

Звернімося до словникових тлумачень відповідних номінацій у сучасних лексикографічних джерелах англійської мови:

«Occult sciences – those sciences of the Middle Ages which related to the supposed action or influence of occult qualities, or supernatural powers, as alchemy, magic, necromancy, and astrology» [11]; *«Occult sciences alchemy, astrology, magic, etc»* [12].

Як бачимо, вони фіксують таке ж значення та структурний склад окультних наук. Отже, робимо висновок, що окультний дискурс містить такі основні жанрові різновиди, як **астрологічний, магічний, алхімічний**. Стосовно терміна *necromancy*, який позначає практику спілкування з душами померлих, ми зараховуємо його до різновидів магії, ґрунтуючись на такому визначенні: *«1. the magic practiced by a witch or sorcerer. 2. a form of divination through communication with the dead»* [12].

Розглянемо етимологію ключових номінацій зазначених різновидів окультного дискурсу в англійській мові.

*«magic – late 14c., magike, “art of influencing or predicting events and producing marvels using hidden natural forces,” also “supernatural art,” especially the art of controlling the actions of spiritual or superhuman beings; from Old French magique “magic; magical”, from Late Latin magice “sorcery, magic”, from Greek magike (presumably with tekhnē “art”), fem. of magikos “magical,” from magos “one of the members of the learned and priestly class”, from Old Persian magush, which is possibly from PIE root *magh- “to be able, have power» [10].*

Як бачимо з наведено етимологічної довідки, лексична одиниця *magic* вперше була зафіксована в англійській мові у XIV столітті, в яку потрапила шляхом запозичення з давньофранцузької у значенні «мистецтво впливу або передбачення подій за допомогою скритих природних сил». Сама мовна форма походить від протоіндоевропейського кореня на позначення «мати силу» та історично передує номінаціям *occult, occultism*.

Стосовно англословної номінації *alchemy* етимологічний словник наводить дані, що вона з’явилася в англійській мові всередині XIV століття з давньофранцузької мови:

«alchemy – medieval chemistry; the supposed science of transmutation of base metals into silver or gold (involving also the quest for the universal solvent, quintessence, etc.), mid-14 c., from Old French alchimie (14 c.), alquemie (13 c.), from Medieval Latin alkimia, from Arabic al-kimiya, from Greek khemeioa (found c. 300 C.E. in a decree of Diocletian against “the old writings of the Egyptians”), all meaning “alchemy”, and of uncertain origin» [10].

Що ж стосується вихідної праформи, то думки етимологів різняться: вони зараховують її або до одиниць протоіндоевропейського походження, або до номінацій арабського походження. Хоча видається можливим, що у своєму історичному розвитку ця лексична одиниця пройшла обидва етапи. Для нашого дослідження релевантним є те, що алхімія була наукою Середньовіччя, включала як окультну і натурфілософію, так і практичну хімію та металургію. Після 1600 р. суто наукове значення перейшло до лексичної одиниці на позначення хімії, а алхімія залишилася із сенсом гонитви за перетворенням неблагородних металів на золото, пошук універсального розчинника та панацеї:

*«Perhaps from an old name for Egypt (Khemia, literally “land of black earth,” found in Plutarch), or from Greek khymatos “that which is poured out,” from khein “to pour,” from PIE root *gheu- “to pour”. The word seems to have elements of both origins. The al- is the Arabic definite article, “the”. The art and the name were adopted by the Arabs from Alexandrians and entered Europe via Arabic Spain. Alchemy was the*

“chemistry” of the Middle Ages and early modern times, involving both occult and natural philosophy and practical chemistry and metallurgy. After c. 1600 the strictly scientific sense went with chemistry, and alchemy was left with the sense “pursuit of the transmutation of baser metals into gold, search for the universal solvent and the panacea» [10].

Етимологія англomовної назви астрології є більш прозорою. Ця лексична одиниця зафіксована вперше наприкінці XIV століття. Як і у випадку з алхімією, вона спочатку позначала те, що й астрономія, тобто мала статус офіційної науки. Звуження значення до сучасного відбувалося поступово і завершилося у XVII столітті:

*«astrology – late 14c., “calculation and foretelling based on observation of heavenly bodies,” from Latin astrologia “astronomy, the science of the heavenly bodies,” from Greek astrologia “astronomy,” literally “a telling of the stars,” from astron “star” (from PIE root *ster- (2) “star”) + -logia “treating of” (see -logy). In Latin and later Greek, astronomia tended to be more scientific than astrologia. In English, the differentiation between astrology and astronomy began late 1400s and by late 17c. this word was limited to the sense of “reading influences of the stars and their effects on human destiny» [10].*

Лінгвокультурологічний аналіз було проведено на матеріалі *Британської енциклопедії* [7; 9], найстарішої універсальної енциклопедії англійською мовою. У цьому джерелі зазначається, що окультизм включає різні теорії та практики, що передбачають віру в надприродні сили чи істоти, знання чи використання їх. Подібні вірування та практики існували в усіх суспільствах протягом усієї зареєстрованої історії, зі значними варіаціями як у своїй природі, так і у ставленні суспільства до них. На Заході термін *окультизм* набув інтелектуального та морально-принизливого відтінку, якого немає в інших суспільствах, де відповідні практики та вірування не суперечать панівному світогляду:

«occultism, various theories and practices involving a belief in and knowledge or use of supernatural forces or beings. Such beliefs and practices –principally magical or divinatory– have occurred in all human societies throughout recorded history, with considerable variations both in their nature and in the attitude of societies toward them. In the West the term occultism has acquired intellectually and morally pejorative overtones that do not obtain in other societies where the practices and beliefs concerned do not run counter to the prevailing worldview» [9].

Стосовно соціокультурних особливостей зазначимо, що функція магії як різновиду окультних практик впливає із символічних та соціальних значень, що додаються до її практики, хоча її виконавці не обов'язково можуть усвідомлювати цю функцію. Магія може

створити відчуття групової ідентичності за допомогою спільних ритуалів, які надають членам силу чи відчуття сили. Водночас вона може ізолювати чарівника як особливу людину всередині суспільства:

«Magic's expressive function results from the symbolic and social meanings attached to its practices, though its performers may not necessarily be aware of this function. Magic can provide a sense of group identity through shared rituals that give power or strength to members. At the same time, it can isolate the magician as a special person within or on the margins of society. It is, therefore, inseparable from the total system of thought, belief, and practice in a given society» [7]. Таким чином, магія невіддільна від загальної системи мислення, переконань і практики в цьому суспільстві, що ще раз підкреслює релевантність дослідження англomовного магічного дискурсу як частини окультного.

Висновки з дослідження. У роботі визначено інституційні форми і типи англomовного окультного дискурсу та окреслено шляхи їх подальшого дослідження. Вважаємо доцільний використання терміна *«окультний дискурс»* на позначення загального напрямку дискурсології, який вивчає особливості комунікації в різних містичних практиках, магії, астрології тощо, тобто всіх напрямів інституційної діяльності, які виходять за рамки науки та офіційної релігії. На основі результатів етимологічного та компонентного аналізів робимо висновок, що окультний дискурс містить такі основні жанрові різновиди, як *астрологічний, магічний, алхімічний*. Стосовно соціокультурних особливостей зауважимо, що функції зазначених видів дискурсу впливають із символічних та соціальних значень, що додаються до відповідних практик. Таким чином, надбання окультних наук є частиною загальної системи мислення, переконань у певному суспільстві, що дозволяє вивчити відповідний фрагмент англomовної картини світу в міфологічному та наївному варіантах.

Перспектива цього дослідження полягає в аналізі жанрових різновидів астрологічного, магічного та алхімічного дискурсів, а також у вивченні стратегій і тактик комунікації в межах кожного з них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : ВЦ "Академія", 2004. 344 с.
2. Карасик В.И. Дискурсология как направление коммуникативной лингвистики. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*. 2016. № 1 (21). С. 17–34.
3. Кашкин В.Б. Дискурс : учебное пособие. Воронежский государственный университет. 2004. 76 с.
4. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 196 с.

5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
6. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення 15.10.2021)
7. Magic. URL: <https://www.britannica.com/topic/magic-supernatural-phenomenon> (дата звернення 12.10.2021)
8. Merriam Webster Online Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary> (дата звернення 15.10.2021)
9. Occultism. URL: <https://www.britannica.com/topic/occultism> (дата звернення 15.10.2021)
10. Online etymological dictionary. URL: <https://www.etymonline.com> (дата звернення 15.10.2021)
11. Online dictionary. URL: <http://www.finedictionary.com> (дата звернення 15.10.2021)
12. The free dictionary. URL: <https://www.thefreedictionary.com> (дата звернення 15.10.2021)

УДК 811.111”37-042.2:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2021.20.144-154>

*Myroslava Fabian,
Doctor of Philology, Professor,
Professor of English Philology Department
Uzhhorod National University,
orcid.org/0000-0002-3351-1275
Uzhhorod, Zakarpattia region, Ukraine*

Verbalization of positive emotions in English and Ukrainian (comparative aspect)

Вербалізація позитивних емоцій в англійській та українській мовах (зіставний аспект)

***Summary.** Comparative language studies belong to one of the most relevant tasks of contemporary linguistics. Both related and unrelated languages are treated as open-ended systems of definite structures, and the aim of the present paper is to make a comparative analysis of adjectives in English and Ukrainian, focusing on their system and structural characteristics, to reveal their vocabularies' specificity and discuss national as well as cultural components in the semantics of the words in question. Furthermore, much attention is paid*